

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

**Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України**

КУЛЬТУРА МОВИ

**Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації**

**Спеціальність “Музичне мистецтво”
Спеціалізація “Спів”**

Київ – 2006

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв України

КУЛЬТУРА МОВИ

Програма
для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність
“Музичне мистецтво”

Спеціалізація
“Спів”

Київ 2006

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру
навчальних закладів культури і мистецтв України

КУЛЬТУРА МОВИ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації. – Київ: “Фірма “ІНКОС”, 2006 – 12 ст.

Укладач	В. В. Мисенко – викладач Сумського вищого училища мистецтв і культури ім. Д. Бортнянського
Рецензенти:	О. Рибчинський – художній керівник Криворізького драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка, режисер-постановник Сумського театру драми і музичної комедії ім. М. С. Щепкина А. Мартюшов – головний режисер Сумського театру для дітей та юнацтва, заслужений діяч мистецтв України
Відповідальний за випуск	А. І. Ткаченко
Редактор	Л. М. Трачук

Обсяг курсу

Всього – 108 год.

Індивідуальних – 60 год.

Самостійних – 48 год.

ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предмет «Культура мови» є одним з основних в системі виховання фахівців сольного академічного співу. Вокальне мистецтво без виразності мови неможливе. Сучасний глядач вимагає якісного мовлення на сцені. Високий професійний рівень вокаліста – це постійна наполеглива робота над культурою мовлення.

Студенти в процесі навчання культури мови повинні вивчити та засвоїти теоретичні основи мовлення і оволодіти практичними навичками внутрішньої і зовнішньої техніки словесної взаємодії.

Навчальний матеріал курсу «Культура мови» складається з 3-х розділів:

I розділ – техніка мови (дихання, голос, дикція, виправлення мовних недоліків);

II розділ – культура мови (оволодіння правильною літературною вимовою);

III розділ - робота над текстом (оволодіння елементами внутрішньої і зовнішньої техніки словесної дії).

© Державний методичний
центр навчальних закладів
культури і мистецтв, 2006
© Мисенко В. В., 2006

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва теми	Всього	Індивідуальні заняття			
			Іс.	Іс.	ІІс.	Форма контролю
I семестр						
1	Культура мови виконавця	1	1			
2	Анатомія, фізіологія мовного апарату	1	1			
3	Дихання	5	2	1	1	
4	Дихання та голос	6	3	2	1	
5	Дикція. Артикуляційна гімнастика	3	1	1	1	
6	Комплексна система вправ для виховання голосу та мови (тренаж)	4	2	2	1	
7	Практична робота над художніми творами. Робота над текстом описового характеру	15	5	5	5	
8	Робота над текстами вокальних творів репертуару спеціального класу	3	1	1	1	
Разом		38	16	13	10	Контрольний урок
II семестр						
9	Орфоепічні норми, основні правила української літературної вимови. Норми літературного наголосу	3	1	1	1	
10	Закони логіки в мовній дії	3	1	1	1	
11	Логічна виразність, засоби мовної виразності	3	1	1	1	
12	Робота над віршованими творами	3		3		
Разом		12	3	6	3	Контрольний урок
III семестр						
13	Специфічні закони мистецтва художнього слова	4		2	2	
14	Виховання елементів внутрішньої техніки словесної дії					
15	Процес підготовки художнього твору до виконання	3		1	2	
16	Підготовка виконавця до виступу та поведінка його на сцені	1	1			
Разом		10	1	5	4	Залік
Всього по курсу «Культура мови»		60	20	24	16	

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Культура мови

Зміст та завдання курсу. Проблематика основних його підрозділів. Комплекс знань та навичок, необхідних для підготовки та виконання творів.

Тема 2. Анатомія і фізіологія мовного апарату

Відомості про анатомію і фізіологію мовного апарату. Побудова та механізми управління мовним апаратом. Центральний та периферійний відділ мовного апарату. Системи периферійного відділу. Гігієна мовного апарату.

Тема 3. Дихання

Виховання фонаційного дихання. Носове дихання. Самомасаж м'язів, які беруть участь у процесі дихання. Опанування змішано-діафрагматичного типу дихання, виконання дихальних вправ у різних положеннях тіла. Дихальні вправи в русі (нахили, присідання, біг). Виконання тренувальних вправ з використанням слів, прислів'їв, скоромовок.

Тема 4. Дихання та голос

Значення дихання в роботі над голосом. Виховання чотирьох частин дихання: глибини, частота, висоти, близькості. Виховання звучання голосу в координації з фізичними діями та рухами.

Тема 5. Виховання мовного голосу

Значення резонування та артикуляції в роботі над голосом (грудна клітина, трахея, піднебіння, глотка та ін.). Резонатори. Атака звука (тверда, м'яка, придихальна). Регістри голосу (грудний, головний, змішаний). Центрове звучання голосу. Вправи, які допомагають виявити індивідуальний центр голосу.

Значення роботи внутрішньо-глоткової і зовнішньої артикуляції у вихованні мовного голосу. Тренування мовного голосу. Робота над гекзаметром (розширення діапазону голосу, розвиток сили і легкості звучання).

Тема 6. Дикція

Артикуляційна гімнастика (вправи для губ, язика, щелеп). Голосні та їх роль у звучанні. Артикуляція голосних. Таблиця голосних. Беззвучна артикуляція. Приголосні звуки, їх значення у формуванні слова. Класифікація приголосних Артикуляція приголосних окремо, а також в сполученні з голосними. Вправи т тренування голосних та приголосних звуків в складах, словах, сполученнях слів, прислів'ях. Робота над скоромовками. К. Станіславський про значення роботи над скоромовками.

Тема 7. Комплексна система вправ для виховання голосу та мови

Комплексна система вправ з мови та голосу:

- в умовах конкретної роботи з реальними предметами (м'яч скакалка, стільці, палка);
- в умовах ускладненого сценічного руху (стрибки, вправи з м'ячем);
- розподіл звука в просторі, у спілкуванні з партнером, в конкретних сценічних умовах (колективні вправи, етюди, мовні ігри).

Тема 8. Орфоепічні норми

Поняття “орфоепія”. Формування української літературної мови Орфоепічні норми та їх порушення. Говір. Роль наголосу в сучасній українській мові.

Тема 9. Основні правила української літературної вимови

Вимова голосних та приголосних звуків. Уподібнення та розподібнення голосних, їх пом'якшення. Тренувальні вправи.

Тема 10. Словесний наголос

Роль та значення наголосу в орфоепії. Основні правила вірного місця наголосу в слові. Тренувальні вправи. Види словників та їх значення. Робота зі словником.

Тема 11. Закон логіки в мовній дії

Рівні явищ логіки мови: рівень інформаційний та рівень “словесної взаємодії”. Закони мовної взаємодії: закон словесної взаємодії, наскрізної дії, перспективи, нового поняття, співставлення і протиставлення, підтексту, створення чіткої і послідовної стрічки бачень.

Тема 12. Правила логіки в мовній дії

Мовний такт, логічні паузи, логічний наголос. Актуальне членування речення та інтонаційна особливість. Інверсія нового. Роль інтонації, підтекст, ставлення читця до факту, оцінка факту. Актуальний підхід до аналізу тексту.

Тема 13. Закони інтонації в мовному спілкуванні

Інтонація як функція взаємодії. Інтонаційна структура. Оволодіння моделями мовної інтонації. Правила інтонації.

Тема 14. Розділені знаки в мовній дії

Розділові знаки як допоміжний засіб розкриття змісту. Авторська ремарка. Правила читання простих та складних речень. Період. Логічна перспектива. Тренувальні вправи з текстом.

Тема 15. Особливість роботи митця над текстом прози описового характеру

Критерії відбору прозового тексту. Створення безперервної внутрішньої лінії образних бачень ілюстрованого підтексту. Оволодіння розповідною словесною дією на літературному матеріалі. Вміння виразно “малювати” словом і голосом різноманітні життєві епізоди, викликати в уяві слухачів предметні “бачення” місця, часу, обставин і ходу подій.

Тема 16. Процес підготовки художнього твору

Вибір твору та пізнання його. Закономірності словесної дії. Вияв теми, ідеї, надзавдання в виконавчому творі. Вияв лиш думки, тісно

пов'язаної зі стрічкою бачень (уява та поетичність — види стійких бачень). Дійовий аналіз тексту. Пошук підтексту.

Тема 17. Особливість роботи читця над дієвою прозою

Пошук виконавського стилю. Вміння зрозуміти, відчувати, а також передати ідею твору до глядача. Осмислення фактів, обставин, явищ, взаємин, конфліктів, подій, проникнення у психологію й характер, у життєву долю персонажів, учасників подій. Робота над образами. Діалог як основний засіб зображення людей в дії і боротьбі.

Наскрізна дія, над завдання в прозовому творі. Вміння відчувати композицію твору, зосередити увагу на основних етапах розвитку думки, підкоряти другорядне головному, розподілити вірно свої сили. Запропоновані обставини і бачення. Вміння зацікавити слухача своїми баченнями і діяти словом.

Контрольні питання

1. Роль культури мовлення у вокальному мистецтві
2. Побудова мовного апарату
3. Гігієна мовного апарату
4. Роль дихання у мові
5. Назвати типи дихання
6. Вправи для постановки дихання
7. Вправи для дихання зі словами прислів'їв, скоромовок
8. Роль дихання в роботі над голосом
9. Значення резонування та артикуляції в роботі над голосом
10. Вправи для голосу в координації з фізичними рухами
11. Вправи для звучання голосу в грудному, головному і змішаному регістрах
12. Робота над гексаметром
13. Артикуляційна гімнастика
14. Вправи на тренування голосних та приголосних звуків
15. Робота над скоромовками в різних темпах
16. Комплексна система вправ з мови та голосу
17. Орфоепічні норми та наголос в українській мові
18. Тренувальні вправи на вимову голосних та приголосних звуків
19. Роль логічного читання в роботі над текстом
20. Назвати виразні засоби мови
21. Тренувальні вправи з логічного читання
22. Тривалість логічних пауз
23. Роль паузи у мові
24. Ставлення виконавця до факту, оцінка його
25. Інтонаційний малюнок розділових знаків
26. Тренувальні вправи з текстом з логічної виразності
27. Роль образних бачень в роботі над твором
28. Вимоги виконавця до вибору твору для роботи
29. Роль дійового аналізу твору
30. Осмислення матеріалу художнього твору
31. Відчуття композиційної побудови твору
32. Підтекст та його роль в мові виконавця
33. Пошуки виконавського стилю твору
34. Інтонаційна виразність твору та робота над нею
35. Підготовка виконавця до виступу та вихід його на сцену

**ПЕРЕЛІК
РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Для нотаток

1. *Аксенов В. Н.* Искусство художественного слова. М.: АПН РСФСР, 1962.
2. *Артоболевский Г. В.* Художественное чтение. – М.: Просвещение, 1978.
3. *Винницький В. М.* Наголос у сучасній українській мові. – К.: 1984.
4. *Гладишева А. А.* Методичні рекомендації по курсу сценічної мови. Розділ «Дикція». – К.: КДІТМ, 1990.
5. *Егоров А. М.* Гигиена голоса и его физиологические основы. – М.: 1962.
6. *Заторожец Г. И.* Логика сценической речи. – М.: Просвещение, 1974.
7. *Івченко М. П.* Українська літературна мова / Київський університет. – К.: 1965.
8. Как работать над дикцией и голосом актера / Сост. Чарели Э. М.: – Иркутск, 1969.
9. *Карасьов М. М. К. С.* Станіславський і сценічна мова. – К.: Мистецтво, 1963.
10. *Карасьов М. М.* Мистецтво художнього читання. – К.: Мистецтво, 1965.
11. *Баженов Н. М., Черкашин Р. А.* Выразительное чтение. – Харьковський університет, 1960.
12. *Бульський Б. А.* Поезія усного слова. – К.: Радянська школа.
13. *Петрова Е. А.* Искусство Рассказа. – Л.: 1973.
14. *Саричева Е. Ф.* Сценическое слово. – М.: Сов. Россия, 1963.
15. *Сокирко Л. Г.* Слово актора. – К.: Мистецтво, 1971.
16. *Стрельникова А. Н.* Дыхание, движение, самомассаж. Л.: 1991.

Навчальне видання

КУЛЬТУРА МОВИ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації.

Укладач В. В. Мисенко

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,68. Наклад 100 прим.

Видавництво “Фірма “ІНКОС”
14116, м. Київ, вул. Маршала Рибалка, 10/8;
Тел./факс: (044) 206-47-29, 206-47-21
E-mail: inkos@carrier.kiev.ua,
inkos@ln.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів видавничої
продукції № 2006 від 04.11.2004 р.